

3. Просвітницька та консультаційна робота з батьками, індивідуальне консультування найбільш важких випадків.
4. Організація соціально-психологічної допомоги студенту, який зазнає труднощів у навчально-виховному процесі.
5. Проведення гурткової роботи (приклад, гурток психологічного супроводу студентів).

Перспективи подальшого дослідження вбачаємо в розробці теоретико-методологічних зasad гендерних особливостей вияву тривожності та механізми її зниження у студентів коледжу.

Список використаних джерел:

1. Авдеева И.Н. Алгоритмы работы фасilitатора по изменению отношения клиента к его значимому окружению/ И.Н. Авдеева//Практична психологія та соціальна робота. – 2013.- № 12.- С. 1 – 10.
2. Вилюнас В.К. Психология эмоциональных явлений / В.К.Вилюнас. – М.: Изд-во МГУ, 1976. – 168 с.
3. Герасимова А.Ю. Снижение тревожности студентов в процессе адаптационного периода в первый год обучения в вузе/ А.Ю. Герасимова. – [Электронный ресурс]. - <http://www.ibl.ru/konf/031209/105.html>
4. Савуляк В.О. Навчально-методичні матеріали з курсу: «Практикум із загальної психології». – Рівне, 2012. – С. 23-26.
5. Формування особистості школяра: психологіко-педагогічні проблеми: зб. наукових праць. – К: Інститут психології, 2005. – 72 с.
6. Черных Е.И., Булатова Т.А. Социальная тревожность в контексте социальных защит/ Е.И. Черных, Т.А. Булатова// Вестник ТГПУ. – 2010. – Выпуск 2(92). – С. 107-112.

Резюме. В статье раскрыты психологические механизмы снижения тревожности студентов колледжа с учетом следующих аспектов: возрастных особенностей, личностных качеств и субъектов влияния (в данном случае – социальных агентов: семья, образование, социум). Любые отклонения от общепринятых норм развития студента (например, низкий уровень самооценки студента, неполные семьи, насилие со стороны родителей, отсутствие взаимодействия со сверстниками и преподавателями) есть потенциальными факторами риска, которые создают состояние тревожности.

Ключевые слова: психологические механизмы, тревожность, социальные агенты, первичные субъекты социализации, вторичные субъекты социализации, фасилитатор.

Summary. The article deals with the psychological mechanisms to reduce anxiety of college students through consideration of the following aspects: age characteristics, personality traits and business impact (in this case - the social agents: family, education, society). Any deviation from accepted norms of the student (eg, low self-esteem of the student, single parent families, violence from parents, lack of interaction with peers and teachers) are potential risk factors that cause anxiety state.

Keywords: psychological mechanisms, anxiety, social agents, the primary subjects of socialization, secondary socialization agents, facilitator

УДК [316.6:159.97]: 159.922.8

М.В. МИЧКО, В.М. ЯМНИЦЬКИЙ

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУ НА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ В ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

Резюме. У статті розглядається проблема виникнення соціального страху та його впливу на формування особистості в період юнацького віку. Шляхом теоретичного аналізу узагальнено поняття «соціальний страх» та його вплив на особистість. Побудовано схему причин виникнення, протікання та подальшого результату впливу соціального страху на особистість. Пропонуються можливості та перспективи подальшого дослідження даної проблеми, її значення для окремих особистостей та соціуму в цілому.

Ключові слова: соціальний страх, юнацький вік, соціальна ситуація розвитку, соціальна взаємодія, особистість, юність.

Постановка проблеми. Юнацький вік у віковій психології є кризовим для розвитку особистості, адже у цей період відбувається процес формування дорослої людини як активного та постійного члена суспільної діяльності. Провідна діяльність змінюється на навчально-професійну, формується самосвідомість. Відбуваються фізичні зміни організму, пов'язані зі статевим дозріванням: збільшення росту, ваги тіла, формується окружність грудної клітини, удосконалюється функціонування серцево – судинної системи, а саме нервова регуляція її діяльності.

Як і будь який розвиток, вищенаведені зміни, очевидно, не можуть протікати без появи своєрідних проблем. У ході нашого дослідженнями спробуємо виділити проблему соціального страху, яка саме на цьому етапі може дуже негативно вплинути на формування психічно здорової та зрілої особистості як суб'єкта соціального життя.

У залежності від того, наскільки сильно та часто на юнака буде впливати соціальний страх, залежать його моральні норми, характер поведінки в соціумі, сприйняття ним соціальних статусів, ролей та спотвореність

самосвідомості. Також факторами, на які може негативно вплинути переживання соціального страху, є мотивація досягнення у навчальній діяльності, що в свою чергу впливає на професійний успіх. І тому ми вважаємо дане дослідження важливим у соціальному контексті й евристично цінним, адже подолання проблеми соціального страху саме в період юнацтва є запорукою розвитку здорової та успішної особистості.

Мета статті — довести, наскільки значущим є вплив соціального страху на розвиток та формування здорової особистості в період юнацького віку.

Результати теоретичного дослідження. Спираючись на дослідження автора однієї з найбільш розповсюджених періодизацій розвитку особистості Д.Б. Ельконіна, який визначав період юності як найважчий кризовий період разом із кризою 3-х років, розповісти детальніше про віковий період юнацтва, що є завершальним у ході формування дорослої особистості.

Для визначення юнацького віку хочемо виділити наступне визначення. Юнацький вік — етап формування самосвідомості й власного світогляду, прийняття відповідальних рішень, людської близькості, коли цінності дружби, любові можуть бути першорядними.

Процес становлення дорослої людини в ході історичного розвитку людства стає все довшим і довшим, причиною цього є зростання вимог до зрілої особистості. Тому виділяти юнацький вік як окрему категорію почали відносно недавно, приблизно на початку ХХ ст., що пов'язано з розвитком урбанізації населення, науково-технічним прогресом та індустріалізацією. Вікові межі юнацтва у психології багато вчених визначають по-різному, але найбільш розповсюдженим та загальноприйнятим уважають вік від 14 до 18 років.

Саме в цей період молода людина формує самосвідомість, власний світогляд та бажання продемонструвати й затвердити свою самостійність. На основі цього, вона формує уявлення про себе, дає самооцінку зовнішності, своїм розумовим здібностям, усвідомлює свої недоліки та переваги. Опираючись на це, особистість обирає шляхи для саморозвитку та самовдосконалення, виробляє систему власних поглядів, переконань, життєвої філософії, якими вона керується в процесі своєї життедіяльності.

Криза юності проявляється в руйнуванні планів, у правильності обраної професії або спеціальності, у розбіжностях реальності та уявлень про життя дорослої особистості, тому часто фруструється. Це також стосується вищої та спеціальної освіти й перебільшення очікувань від неї. Юнаки стикаються з першими труднощами, які пов'язані з кризою сенсу життя. Також у процесі дослідження юнацького віку не слід забувати про фізичні зміни організму, адже на цей період припадає закінчення статевого дозрівання. Відбуваються активні зміни організму, що також є певним стресом для юнака. Із появою новоутворень, фізичним дозріванням та зміною соціальної ситуації розвитку юнак стикається з проблемою соціального страху, який може залишити негативний відбиток на особистості.

В загалі поняття страх — це стан, що зумовлений загрозою реального або уявного лиха, яке завжди є негативним емоційним вродженим процесом.

Професор Ю. В. Щербатих запропонував класифікувати страхи за трьома групами: біологічні; соціальні; екзистенційні. До першої групи належать страхи, пов'язані із загрозою життя чи здоров'я. Третя група — страхи страхів — пов'язана з самою сутністю людини [6].

Нас цікавить саме друга група, що характеризується боязню зміни соціального статусу, адже на юнацький вік припадає закінчення школи та вступ до навчального закладу, в деяких випадках це робота або зіставлення роботи та навчання, у випадку чоловічої статі може бути призов до збройних сил. Тому юнаки обов'язково потрапляють у нові соціальні умови, отримують інший соціальний статус, і це може стати причиною зародження соціального страху.

Соціальні страхи у свою чергу — це умовні рефлекси, набуті при соціальній взаємодії, які залежать від виховання особистості, правил та норм, що диктуються суспільством. Термін «соціальний страх» уперше був ужитий 1980 року, тому це відносно нове поняття, яке на даний час недостатньо досліджено.

Виділяють два підходи до проблеми вивчення соціального страху: психологічний та клінічний.

Детальніше розглянувші психологічний підхід, можна розділити його на три напрямки: страх як властивість особистості, риса індивідуальності; соціальний страх як результат соціалізації та соціальної адаптації; соціальний страх як ситуативне очікування або передбачення небезпеки.

Вважається, що один із найбільших унесків у дослідження соціального страху в юнацькому віці зробив англійський учений Дж. Боулбі. Він вважав, що найсильнішим страхом для особистості є страх самотності, учений стверджував, що за ним стоять біологічні причини. Опираючись на це, можна сказати, що людина завжди боролася з кризовими ситуаціями найбільш ефективно при допомозі близьких їй людей. Тому соціальні стосунки є основою людської природи, особистість не може їх уникнути на жодному з етапів свого життя, і юнацький вік не є виключенням.

У вітчизняній психології страх розглядають як сильне емоційне збудження (Н.В. Виноградова, І.Ю. Кулагіна); стан страху пов'язується з фрустрацією соціальних потреб людини (Л.Л. Гозман, Л.А. Грищенко, Н.В. Жутикова, Н.Д. Левитов); з властивостями особистості (В.М. Астапов, Б.С. Братусь, Ф.Є. Василюк, Ю.М. Забродін, А.В. Петровський, В.Д. Менделевич) [4].

Соціальний страх пов'язаний із моральними установками людини, з характером взаємин у соціумі, із соціальним статусом і відчуттям відповідальності. Це страх усвідомлений, він піддається аналізу, його можна описати та передати словесно. Контроль — це свідомий акт розуму й тіла. Чергування між контролем і його відсутністю має відбуватися з певною частотністю, інтенсивністю та у певних проміжках часу. Таке чергування забезпечує елемент несподіванки, він тримає емоційну рівновагу так, щоб індивід не міг побудувати безліч

психічних очікувань і тим самим знову контролювати свій емоційний стан [5].

Особливо гостро питання соціального страху постає, коли мова йде про осіб юнацького віку. Це зумовлено тим, що на даному етапі психологічного розвитку в період вікової кризи відбувається зміна соціальних ролей, визначений рубіж, що найбільш актуальний для старшокласників. Виникає очікування змін у майбутньому (і не завжди позитивних, сприятливих, але і негативних, тривожних) тому, що юність – це певний етап дозрівання і розвитку людини, що лежить між дитинством і дорослістю [2].

Виходячи з двох останніх тверджень, бачимо, що соціальний страх можна контролювати шляхом забезпечення емоційної рівноваги, тому важливим є виробити навички самоконтролю емоційної рівноваги саме в старших класах, що відчутно допоможе знизити вплив соціального страху.

Ситуації досягнення успіху сприяють зниженню соціальних страхів та закріпленню в рисах особистості мотивації досягнення успіху. Ситуації невдач сприяють закріпленню соціальних страхів, які, в свою чергу, будуть сприяти розвитку мотивації уникнення невдач (відносно стійке намагання людини уникнути невдач у життєвих ситуаціях, пов'язаних з оцінкою результатів її діяльності іншими людьми) та їх закріпленню в рисах особистості. У випадку, пов'язаному з успіхом, важливу роль грає правильна профорієнтація та вибір спеціальності, у якій би юнак міг досягти значних успіхів, що у свою чергу, як вже було зазначено, сприяє зниженню соціальних страхів.

У період юності змінюються сприйняття часу, для юнака основним часовим виміром стає майбутнє, з'являється страх помилитися у виборі професії, спеціальності. Обрати те, що не подобається, й зазнати невдачі у майбутньому. Це й зумовлює появу страху перед майбутнім.

Соціалізація особистості юнака у сфері діяльності пов'язана з розширенням можливостей освоєння нових видів діяльності, можливостями зростання, кваліфікації і професійної майстерності, освоєнням суміжних професій тощо [3].

Також не можна не згадати про те, що в період юності особистість часто потрапляє в умови нового середовища, наприклад, академічна група або робочий колектив. Ці нові соціальні контакти можуть лякати юнака, як щось нове та невідоме, що завжди викликає страх.

Із поміж усієї сукупності соціальних страхів, які спостерігаються в осіб юнацького віку, виділяють вісім найголовніших різновидів, що утворюють чотири пари страхових. До них належать: страхи керівництва й підпорядкування, страхи успіхів і невдач, страхи близьких соціальних контактів та страхи оцінок [1]. За результатами останніх досліджень виділяють страх, пов'язаний із негативними економічними та політичними змінами.

Детальний огляд цих страхов подає Ю.Щербатих:

1. Страх керівника. Страх перед начальником, босом, шефом, командиром, учителем тощо є типовим різновидом соціальних страхов. У нашому суспільстві цей вид страху приймає дивовижні збочені форми, коли з дитинства ми починаємо боятися не тільки зазначені вище категорії начальників, але навіть продавців за прилавком або консультантів у торговому залі, коли їх критичний погляд або жест змушує нас почувати маленькими й безпорадними, купуючи те, що наказали.

2. Страх відповідальності. Він може приймати форму страху відповідальності за доручену справу, організацію, спортивну команду, сім'ю, своїх підлеглих. Медичні дослідження показують, що страх відповідальності, як один із видів соціального страху, робить істотний вплив на розвиток серцево-судинних захворювань.

3. Страх невдачі. Цей соціальний страх пов'язаний із побоюванням зазнати невдачу, будь-то кар'єра, бізнес, навчання чи особисте життя.

4. Страх успіху. Цей на перший погляд незвичайний соціальний страх властивий для невпевнених у собі людей, які примирилися зі своїм становищем і бояться, що в разі успіху їм доведеться брати на себе нову відповідальність, докладати додаткових зусиль й утримувати завойовані позиції. Здавалося б, цей страх протилежний страху невдачі, але в основі цього страху також лежить почуття невпевненості у своїх силах.

5. Страхи близьких соціальних контактів. Страх самотності. Соціальний страх самотності особливо гостро відчувають люди, яким психологічно важко бути одним. Сюди ж відноситься страх утрати близької людини. Деякі види страху, які носять комплексний характер, також включають у себе елементи цього переживання.

6. Страх злиття з іншою людиною. Протилежною формою соціального страху є побоювання занадто близько «впустити» в себе іншого. Деякі люди, що знаходяться під впливом імпульсів, спрямованих на посилення самостійності, будуть відчувати страх перед відкритістю й самовіддачею. Життя таких людей пов'язане з підвищеним прагненням до самостійності, що призводить до їх ізоляції від оточуючих.

7. Страхи оцінок. Страх оцінок може набувати дві протилежні форми: перша – боязнь негативних оцінок із боку оточуючих, друга – страх перед неувагою з боку інших людей. Близьким до цього страху є боязнь осуду з боку оточуючих, де на перший план у свідомості виходить не кінцевий результат його діяльності, а реакція найближчого соціального оточення. У цьому випадку, на думку людини, спроба зробити щось нове, що опинилася помилковою, буде зустрінута з осудом.

8. Страх неуваги з боку інших людей. Цей вид страху характерний для демонстративних, істеричних особистостей, які розбудовуються, якщо на них не звертають увагу. Їм неважливо, яким буде привід, головне, щоб про них говорили, на них дивилися, ними захоплювалися, або, принаймні, їх ненавиділи[6].

Існує також пласт досліджень, спрямованих на вивчення взаємоз'язку емоційно - вольової сфери та соціального страху. Їх результати демонструють процеси протікання соціальних страхов та мотивації протягом першого року навчання у ВНЗ. Із них можна виділити те, що студенти-першокурсники більше мотивовані на

уникнення невдач ніж на досягнення успіху. Головним для них стає не успіх, а процес адаптації в новому колективі, важливість побачити позитивну оцінку з боку колективу до самого себе. Це у свою чергу породжує соціальний страх, адже страх оцінок є однією з його складових. Також вартими уваги є гендерні відмінності. Жінки в юнацькому віці схильніше до уникнення невдач ніж чоловіки, і тому дівчата з більшою ймовірністю піддаються соціальному страху. Це пояснюють тим, що для дівчат при оцінці особистості успіх не є настільки важливим, як для хлопців. Через свою обеженість у соціальному спілкуванні та погані взаємодії з іншими людьми особистості, які страждають від соціального страху, частіше живуть самотньо, мають погану освіту, легко піддаються алкогольним, наркотичним та іншим залежностям.

Критичний вплив соціального страху також може викликати ряд соціальних фобій, яких дуже важко позбутися навіть за допомогою медицини. У такому випадку дуже важливим є дослідити та передбачити негативний вплив соціального страху.

Висновки та перспективи подальшого дослідження

У результаті теоретичного дослідження можемо зробити наступні висновки: перш за все юність – це період дорослідання людини, від нього залежить успішність її майбутньої життедіяльності; перебуваючи на етапі юності, людина піддається впливу багатьох формуючих факторів, тому для психології важливим завданням є захистити особистість від якомога більшої кількості негативних впливів, особливо найбільш вагомого під час періоду юності – соціального страху; саме в юнацькому віці значно розширяються межі соціальної діяльності, що сприяє формуванню та закріпленню соціальних страхів; соціальний страх негативно впливає на формування таких складових особистості, як самосвідомість, образ власного “Я”, світогляд, профорієнтація. Він також заважає формуванню соціальних контактів, спотворює усвідомлення понять «люблов», «дружба», перешкоджає прийняттю важливих життєвих рішень; під впливом соціального страху формується мотивація уникнення невдач або ж надмірне бажання досягти успіху.

Отже, соціальний страх в априорі негативно впливає на формування особистості юнацького віку. Перспектива полягає, по-перше, у подальшому дослідженні поняття соціальний страх, його впливу на формування особистості в юнацькому віці; по-друге, у вивчені особливостей психологічного переживання соціальних страхів юнаками; по-третє, у знаходженні методів зменшення впливу соціального страху на розвиток особистості; по-четверте, у доведенні важливості такого дослідження для освітніх закладів із подальшою можливістю впровадження методів для профілактики формування соціального страху в систему освіти.

Список використаних джерел:

1. Лемещук В. Динаміка соціальних страхів сучасних юнаків / В. Лемещук. – К, 2007. – 206 с.
2. Леонтьев А. Н. Потребности, мотивы, эмоции / А. Н. Леонтьев. – М., 1971. – 39 с.
3. Райс Ф. Психологія підліткового і юнацького віку / Ф.Райс. – СПб.: Вид-во “Пітер”, 2000. – 510 с.
4. Риман Ф. Основные формы страха: Пер. с анг./Ф.Риман. - М.: Алетейя, 1998. - 336 с.
5. Саліба Д. Р. Психологія страху: Кошмар Формула Эдгар Аллан По / Девід Р. Саліба. – Америка: UniversityPress, 1980. – 320 с.
6. Щербатих Ю. В. Психология страха / Ю. В. Щербатих. – М.: ЭКСМО, 2003. – 229 с.

Резюме. В статье рассматривается проблема возникновения социального страха и его влияние на формирование личности в период юношеского возраста. Путем теоретического исследования обобщены понятия социальный страх и его влияние на личность. Также описывается юношеский возраст как возрастной этап становления личности. Построено схему причин зарождения, протекания и дальнейшего результата влияния социального страха на личность. Предлагаются возможности и перспективы дальнейшего исследования данной проблемы, ее значение для отдельных личностей и социума в целом.

Ключевые слова: социальный страх, юношеский возраст, социальная ситуация развития, социальное взаимодействие, личность, юность.

Summary. The problem of the emergence of social fear and its impact on identity formation during adolescence. Through theoretical study are generalized notion of social insurance and its impact on the individual. Also described adolescence as the stage of the age of the individual. We construct a scheme for reasons of origin, course and outcome of further social impact of fear on the individual and we offer opportunities and prospects for further study of this problem. Its importance for individuals and society as a whole.

Key words: social fear, youthful age, social situation of development, social interaction, personality, youth.

ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В ГАНДИКАПНИХ КЛІЄНТІВ У ПРОЦЕСІ ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ

Резюме. У статті висвітлені теоретичні основи поняття соціальної та особистісної ідентичності гандикапних клієнтів. Зазначається, що в осіб з ознаками гандикапності переважає обмеженість в соціальній ідентичності, яка часто представлена однією соціальною категорією – «інвалід», а всі інші психосоціальні